

BJELOŠEVIĆEVO PJEVANJE UZ VJETAR

Ustaljeni ili povlašćeni modeli pjevanja oduvijek iritiraju darovite mlade pjesnike, posebno one koji na književnu scenu stupaju sa jakom vjerom u kreativnu snagu svog duha i svježinu svoga glasa. One koji se nadaju da je još moguća *nova riječ* u poeziji. Čini se da je u izazovni svijet pjesničke umjetnosti ušao s takvom vjerom i nadom i Predrag Bjelošević (rođen 1953. u Banjoj Luci, gdje i danas živi).

Potrebu za novim i drugačijim poetskim glasovima pothranjuje i sam književni život, ma koliko skućen ili ograničen na područje jedne kulturne zajednice. Pjesniku, naravno, smeta svaka ograničenost, pogotovo slobode izraza i duhovnih vidika – njegove vizije ne trpe nikakvih međa ni smjernica. Smeta mu i podložnost najširih slojeva društva mitovima i „ikonama“ masovne kulture, koja oslobađa od napora autonomnog mišljenja i dodira sa suštinskim životom stvaralačkog duha. Svaki istinski pjesnik osjeća taj svijet – koji utiče i na javni status i recepciju poezije – ne samo kao isprazan i lažan, ogrezao u stereotipskim predstavama stvarnosti i istrošenim jezičkim formulama, već i kao neprijateljski prema svemu što ne može da prigrli kao svoje. Svemu što hrabro odstupa od njegovih očekivanja i normi. Biće da je i zbog toga Bjeloševićeva pjesma bila od početka, i smislom i oblikom, u nekoj vrsti diskretne ili naglašene opozicije spram modela pjevanja koji tom svijetu odgovaraju (zapravo su od njega „poručeni“), kao i spram fantomske, uvijek nedovoljno konkretizovane „stvarnosti“ koju podražavaju.

Pjesnik je već debitantskom zbirkom *Gorka slad* (1977) dao do znanja da *govori svojim, drugačijim glasom*, s pretenzijom da inovira jezički izraz i oblik pjesme, uz rizik da ne bude shvaćen i prihvaćen. (Uostalom, „od aplauza se moja pjesma rasplače“, reči će kasnije u jednoj pjesmi zbirke *Iz međuprostora*, 1989). Pokazao je i volju i smisao za kreativnim intervencijama u nasljeđene forme stiha, za razbijanjem samih riječi na njihove glasovne/slovene i slogovne gradivne čestice. U tome su ga očito ohrabrali avangardni pjesnici iz prvih decenija 20. vijeka (posebno ruski, Hlebnjkova i Gumiljova je i prevodio), a možda i neki od naših neoavangardista i neposrednih prethodnika (V. R. Tucić, na primjer). Iskušavao je i mogućnosti vizuelne i letrističke poezije, ali je – gledamo li njegov opus u cjelini – ipak ostao vjeran jeziku kao nezamjenjivom tijelu i mediju pjesničke umjetnosti. Samo što to nije, niti u poeziji može biti, zajednički, „komunikativni“ jezik svih njegovih govornika, već *autorski markirani, izabrani jezik* koji ima svoje tajne i šifre, svoje ključne riječi-simbole i njihove sklopove, svoju pomalo neobičnu, ne uvijek lako „prohodnu“ sintaksu. Da: ne prolazi se lako, ne „klizi“ kroz tekst Bjeloševićeve pjesme. I sintaksu i semantiku (pa onda i lektiru) svojih stihova i strofa pjesnik je, reklo bi se, svjesno „otežavao“, nastojeći da što dublje i prisnije, sa svojeglavom predanošću, „zagrebe“ u predmet kojim se bavi, u materiju koju jezički oblikuje. Time nije uvijek usrećio svog čitaoca (posebno onog koji je tu osjećao neku vrstu poetičkog hira, kapricioznog atakovanja na svoje navike), ali je nastavljao neutaba-

nom stazom, krčeći vlastiti put kroz šumu znanih i izmaštanih, jasnih i manje jasnih znakova i simbola. (Jedan od važnijih, a prilično „zaključanih“ simbola ove poezije, jeste Plovka, čiju nam sugestivnu moć i „energiju“ pjesnik nudi u većem broju pjesama. Evo jedne strofe iz „Plovke“: „Samo ti koji crpiš / njenu energiju ništa / ne činiš da je razodjeneš / grickaš svoj dvopek / uz gluvi preludij ponoći.“)

Na Bjeloševiću *poetiku inoviranja i oneobičavanja* jezičkog izraza i oblika pjesme ukazuju već i naslovi nekih zbirki: *Gorka slad, Lice sa zatiljka* (1979), *Govor, tišina* (1995), a slični oksimoronski spojevi riječi sreću se i u samim stihovima. Oksimoron treba da probudi čitaoca iz njegovog „drijemeža“, učini ga prijemčivim za neočekivan spoj ili sraz riječi suprotnog značenja. Samo, pjesnik ne upošljava jezik na ovaj ili onaj način da bi čitaocu ugodio ili ga tek zbunio. (Doduše, pojedina hermetična mjesta ove kao i svake druge poezije – pomislimo samo na Celana – dovode u nedoumice i najupućenijeg čitaoca.) Dublji su razlozi koji opredjeljuju pjesnikov jezički izbor, njegov rad sa riječima. Iskustvo mu govori da je sladost često gorka, i obrnuto; da istinski govor prelazi u tišinu, i da je tišina, ontološki, dublja i znakovitija od svakog govora. Vidovi stvari i pojava, agregatna stanja svijeta, prelaze jedno u drugo, pretapaju se. Tako se u pjesmu prenosi cjelovito, *organsko osjećanje svijeta*, u svojoj dijalektici (ako to već nije proskribovan pojam) jedinstva i suprotnosti. Pa ako je to tako, mogli bismo se upitati zašto je onda slika svijeta koja se ukazuje iz Bjeloševićeve poezije često radikalno polarizovana, prevashodno na skali: *svijetlo-tamno* (svjetlost – sjenka, mrak)?

Uz ovu osnovnu, u Bjeloševićevoj poeziji otkriva se čitav niz drugih polarizacija predstavljenog iskustva svijeta i govora o njemu. Tako se tu često javljaju, u sudarima ili čudnim zagrljajima, tijelo i praznina, smisao i besmisao, prostor i vrijeme, prošlost i budućnost, san i java, govor i tišina, riječ i nemušost... Ili voda sa drugim stanjima i oblicima materije. (Na jednom mjestu lirski subjekt će reći da je „uvjeren u snagu vode / zbog njene nepostojanosti“.) Tu su i kontrastni prizori rata i mira – osobito u pjesmama iz devedesetih godina. Da su kojim slučajem u svemu tome naglašeno prisutne kategorije Dobra i Zla, vječiti par Bog i Satana, duhovnu orijentaciju ovog pjesnika neko bi možda povezao sa manihejstvom ili drugim dualističkim učenjima. Bjelošević, međutim, nije ni propovjednik ni moralist – naprotiv! Njegova je religija sama poezija, sam pjesnički jezik kao medij slobodnog, tragalačkog duha. A što se tiče pomenutih opozitnih pojmova i predstava u svijetlo-tamnoj gami, oni nam istovremeno i podjednako ukazuju na neposredne čulne „uvide“ pjesničkog subjekta u svijet kakav on za njega „realno“ jeste, i na nevidljive, dubinske srodnosti, međusobne pretvorbe pa i istovjetnosti njegovih pojava, to jest (opšti slučaj) naivno-realistički pojmljenih oblika. Time se ta svedena, crno-bijela koloratura svijeta nijansira i „dramatizuje“ iznutra, uranjanjem u samu „prirodu“ stvari. Kažem i „dramatizuje“ jer je pod stalnom prijetnjom sjenke ili pomračenja. Ali nije u ovoj poeziji svaki mrak apsolutno mračan, niti je svaka svjetlost tako svijetla. Jedna Bjeloševićeva zbirka ponijela je naslov *U strahu od svjetlosti* (2001).

Ovaj pjesnik, koji se poput Svetog Franje obraća i „bratu Suncu“, zna i za „mrak svjetlosti“. To je oksimoron iz pjesme „/Š/i/Š/mi/Š/“ iz ciklusa *Uvod u Slovar*, koja se inače može uzeti kao karakterističan primjer istraživačkog rada (da ne kažem eksperimentisanja) u je-

ziku. Uz naglašeno javljanje glasa/slova „š“ i prizivanje „beskrajne Plovke“ u završnoj strofi, središnji stihovi pjesme glase:

nepouzdanu šumori
magičan sadržaj slova

povjerenje je moguće nakratko
kad zarez nejasnoće svijet ukaže kakav
il pjesnik pjesmu napiše o glasu
/Š/ – mrak svjetlosti
kulja iz podruma
um se dvoumi šššš
luđake zavodi rulja

sivilo neodređenog tona
u ušnoj školjki – šišmiš – tinja šuma

Riječ „um“ javlja se kao čestica u imenici „podrum“ i glagolskom obliku „dvoumi“, a u pjesmi se koristi i rima. Uz „provokativni“ oksimoronski „mrak svjetlosti“, Bjelošević upreže i napreže glasove/slova i riječi da bi proizveo onu zvučnu magiju (posebno iz nekih suglasnika), onu začudnost i napetost u semantičkom polju od koje neke njegove pjesme zapravo i žive. Tu je i ludistički aspekt, da bi „magičan sadržaj“ ne samo slova i riječi, već cijele pjesme, zadobio šansu ostvarenja i priznanja.

U pjesmi „Sova“, sa stihom N. Gumiljova „Rđom zaudaraju riječi mrtve“ kao motom, nalazim karakteristično mjesto o mraku i riječima: „Da nema mraka / Kako bi / U meni preživjela ona / Gdje se slova kao pčele / U riječi – svatove roje / Ploveć' kroz vrijeme / Na talasima mraka / Podsvijesti moje.“

Bjeloševićeve pčelice od slova i rojevi od riječi neprestano su na paši, da bi košnica njegovog pjesničkog rječnika bila što bogatija.

Razumljivo je da se pjesnik koji predano istražuje jezičke mogućnosti, koji svoje riječi – njihov zvuk, grafički izgled, smisao – stalno stavlja na probu, bavio i različitim oblicima pjesme. Pisao je i sonete, puneći i naprežući kalup forme kontrastnim slikama i značajnim napetostima, čime obiluju i pjesme slobodnog stiha kojim se pretežno služi. Svoj osnovni stav o formi sazeo je u ovih šest stihova koji liče na definicije:

Biti čovjek – omogućiti pjesmi
da se ispolji kroz najrazličitije forme

Biti forma – nedovoljno za pjesmu
nerazumno za čovjeka

Biti pjesma – nadvisiti čovjeka
izaći iz forme

Ovim se pjesma stavlja na pijedestal iznad svoje forme pa i samog čovjeka. Pjesma je, mogli bismo zaključiti, suštinski, najviši izraz ljudskog bića. Očito nije lako dovesti jezik na tu visinu. Ali ako „Riječ mrak razdanjuje“ i ako „svijetli sjetna“, čak i „zdruzgana svirala“, onda „iz nijemosti jezik palaca / u pjesmi kao barjak pocijepani“ („Zdruzgana svirala“). Bjelošević u jeziku vidi vitalnu energiju čiji je najistinskiji i najljepši plod – pjesma, makar i sa teškim ranama.

Pjesma „Blic u crno-bijelom sa časa poezije“ ironično nam predstavlja tragikomičan nastup pjesnika pred publikom koja mu traži i „dušu“ i „tijelo“. Tu čitamo i ovo: „rukom na srcu / dade znak prisutnima / radi se o nečemu infarktnom / riječ je o poeziji“. Ti stihovi mogu da nas vrate na neke rane Bjeloševićeve pjesme u kojima se on, poredeći pjesnički lov na „misli“ sa ribarenjem, udubljavao u sam fiziološki proces nastajanja pjesme:

A ja lovim tako
što uplovim čunom misli
u tijesan kanjon grla
do bučnog brodoloma srca
i tu prevrnem čun
a misli kao gnjurci ribe galebovi
javljaju se u tišaku zakrećenih vena
šipražju prve pretkomore
ili pak u nekom letećem zalisku

Hljeb na koji lovim natopljen
crvenim zncima ljudske oholosti
ima okus gorke sladi

da bi se taj proces završio „koncentracijom“ i „zadovoljstvom“ dobijenim „malim dijelom života“. Pjesnikov ulov je život koncentrisan u riječima pjesme. I to je ono na čemu on predano radi – istražujući, očajavajući, igrajući se. Ali Bjeloševićeve igre nisu tu radi uveseljavajućih efekata u opjevanju „komedije življenika“ – humor, ako ga i ima, obično je crni. Te igre uvijek su ozbiljne, zasnovane na zapretanim slikovnim i semantičkim mogućnostima jezika koje valja razbuditi, uvući u strujanja i kolovrate živog, egzistencijalno značajnog govora.

Tako se u pjesmi „Prošlom, budućem čovjeku“ (iz zbirke *Govor, tišina*) prizivaju u tu igru Oblak i Zemlja: „budite i moji učitelji pa da i / Ja / dok ispisujem nepouzdanu riječi / osjetim snagu njihove neuništive predmetnosti / koja održava u magičnoj vezi // prošlog i budućeg čovjeka.“ Bjelošević traga upravo za tim „neuništivim predmetnostima“ kao za pouzdanim osloncima jezika kojim se stvari imenuju, i za „magičnim vezama“ na svim poljima čulnog iskustva, imaginacije i refleksije.

U Bjeloševićevim pjesmama susrećemo tako i neke junake čudnih imena kao što su „drug Quo“ i „RŽ“ za kojeg je vezan i pojam „ržizam“: „Ržizam je prepoznavanje smisla / U slijepoj predmetnosti besmisla / Koji osvaja Sve.“ A u pjesmi „Pismo RŽ bratu“ lirski subjekt ističe kako zbog toga „Što jasno vidim Tebe / RŽ brate / U liku ozvezdane Plovke / Kako letiš

uz vjetar / Iznad razularenog zvjerinjca pojava / I sam opstajem // U sjenku Tvoju skriven / U nebo Tvoje zagledan”.

Kao što je Rž letio, tako je naš pjesnik „pjevao uz vjetar”. U jednoj tužaljci iz zbirke *Sjenka i svod* (2005) on će doduše reći: „Kao da prošlost je negdašnje pjevanje / uz vjetar ili posezanje za riječima teškim”. Ipak, Bjelošević i dalje pjeva protiv struje, kao što je to činio i onda kada je to bilo politički nepoželjno. O tome svjedoče neke od njegovih upečatljivijih pjesama („Patriotska pjesma”, „Varvari”, „29. 12. 92.”, „Gospodu, sebi, vodi”) iz zbirke *Govor, tišina*, koje su svjedočanstva suverenog duha „u močvari jednoličnosti”. U tim močvarama i ratnim klanicama rasturene Jugoslavije tokom devedesetih godina minulog vijeka, takvi duhovi bili su u poeziji „razbraćenih” Južnih Slovena u priličnoj manjini. Bjelošević ni ranije, a naročito tada, nije mogao da pije servirani „čaj / od splaćina lirizma”, znajući da se istinska poezija spravlja od drugačijih sastojaka. Da se ona i ne pije, bar ne kao lako spravljiva a neprobavljiva „lirika” za „Dobro jutro” jednoličnima i jednounmima. Sa poezijom se diše, sanja i stvara, u njoj se misli i živi, kao sa bitnim svojstvom slobodnog, kreativno razigranog jezika.

Sa kritičkim iskustvom iz „močvare jednoličnosti” Bjelošević je došao do jednog od svojih najjačih ostvarenja koje bi se moglo naći u svakoj antologiji savremene srpske poezije. Riječ je o pjesmi „Ljudi, kome da se priklonim” (*Sjenka i svod*), načinjenoj po izabranom logičko-filozofskom obrascu, bez ikakvih ornamenata. U njoj je s vanrednom jasnoćom i pregnantnošću iskazana razlika između „čovjeka” i „čopora” (ljudskog mnoštva). Pjesma u cijelosti glasi:

Čovjek i još jedan čovjek su ljudi
čovjek i još jedan čovjek
rijetko se viđaju zajedno

Čovjek i još jedan čovjek su ljudi
mnoštvo ljudi je čopor
čopor djeluje zastrašujućim jedinstvom

Na ljude

Ljudi su samo čovjek i još jedan čovjek
stojim između ljudi i čopora
kome da se priklonim

Ljudima
što u svojoj raznježenosti
postaje žene
Čoporu što u svom režanju na ljude
posta poguban za narod

Možda bi svako ozbiljnije čitanje Bjeloševićeve poezije trebalo da pođe od ovih stihova.